

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ І СОЦІАЛЬНИЙ ПРОГРЕС

Загальна постановка проблеми. Істотне ускладнення суспільного буття відповідним чином позначається на цілях і змісті освіти, на її характері і результатах. Виступаючи специфічним соціальним інститутом, призначеним для підготовки підростаючих поколінь до успішного життя й діяльності, освіта, насамперед вища школа, готує кадрове забезпечення суспільного розвитку. Розробка і використання високих технологій, скорочення їхнього життєвого циклу і прискорення процесів їх старіння й оновлення призвело до суттєвого зростання обсягів науково-технічних знань та інформаційного навантаження на студентство. Ця ситуація не тільки ускладнила формування професійної компетентності фахівців, але й змінила їхню мотиваційну сферу.

Сучасні випускники науково-технічних спеціальностей значною мірою втрачають не просто інтерес до соціально-гуманітарних знань, але й потребу в них. Хоча цих фахівців прийнято вважати науково-технічною інтелігенцією, фактично значній їх частині інтелігентність як особистісна характеристика не притаманна або розвинена вкрай недостатньо. Система їхніх життєвих цілей і цінностей втрачає свою гуманістичну спрямованість, а їхній духовний світ помітно збіднюється. Подібні процеси негативно впливають на характер соціокультурного простору й на суспільну свідомість.

У той же час потреби суспільного прогресу вимагають від науковців та інженерно-технічного персоналу високої загальної і професійної культури, у тому числі культури логічного мислення й висловлювання своїх думок, чітких світоглядних позицій і розвиненого творчого потенціалу. Разом із тим, представникам науково-технічної інтелігенції має бути притаманний високий рівень професійної компетентності та її інноваційна спрямованість.

Формування цілісної сукупності наведених рис і якостей науковців та інженерно-технічного персоналу і визначення характеру впливу цих якостей на забезпечення науково-технічного і соціального прогресу та їх гармонійної взаємодії постає сьогодні важливою актуальною проблемою.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Складний і надзвичайно важливий прошарок суспільства, яким є інтелігенція взагалі та науково-технічна інтелігенція зокрема, привертає увагу багатьох дослідників з різних сфер знання. Філософські проблеми цієї інтелігенції і її характерні особливості досліджують В. Андрущенко, А. Бичко, В. Кремень, О. Чаплигін та інші. Значний інтерес до науково-технічної інтелігенції та її участі в процесах суспільного розвитку в історичному аспекті розглядають А. Бондар, С. Кульчицький, Ю. Курносів та інші. Економічні аспекти проблем впливу цієї інтелігенції на соціальні процеси вивчають М. Коваль, О. Онищук, І. Кононенко та інші. Цікаві соціологічні питання діяльності науково-технічної інтелігенції привертають увагу В. Бакірова, М. Бірюкової, Г. Касьянова, С. Коротяєва, А. Ручки та інших.

Оскільки значну частину у структурі науково-технічної інтелігенції складає науково-педагогічний персонал закладів вищої освіти інженерного профілю, необхідно назвати публікації В. Атрощенка, М. Згуровського, Ю. Калагіна, Д. Мазоренка, М. Семка, Є. Сокола, Л. Тіщенко, Л. Товажнянського та інших. Особливої цінності цим роботам надає аналіз і узагальнення досвіду практичної діяльності вищої школи з цільової підготовки науково-технічної інтелігенції та забезпечення єдності її професійної компетентності, культури й духовності, соціально-гуманітарної складової її освіти.

Недостатньо вивченими і слабо висвітленими в наукових публікаціях лишаються проблеми формування інтелігенції науково-технічного профілю, її культури, моральності та відповідальності, її впливу на процеси соціального розвитку і забезпечення соціального прогресу. Ці завдання виявляються тісно пов'язаними з особистісним розвитком

майбутніх фахівців і становленням їхнього світогляду, життєвих цінностей і громадянської позиції. Іншими словами, вирішення цих завдань значною мірою покладається на вищу школу, а відповідний інструментарій також ще недостатньо розроблений.

Мета статті полягає в уточненні змісту *професійної компетентності* представників науково-технічної інтелігенції, у визначенні та обґрунтуванні їхньої *соціальної компетентності*, в систематизації завдань з формування та розвитку їхніх *професійно і соціально значущих особистісних рис і якостей*. Однією з центральних цілей статті постає аналіз впливу науково-технічної інтелігенції та її професійної діяльності на соціальний прогрес.

Виклад основного матеріалу. У сучасній достатньо складній структурі соціуму надзвичайно важливим і дієвим його складником постає специфічне угруповання, яким є інтелігенція й яке досить часто протиставляється решті населення, або масі. Інтелігенцією переважно прийнято вважати, як пишуть автори філософського словника соціальних термінів, «соціальний прошарок суспільства, конгломерат людей, професійно зайнятих розумовою (здебільшого складною, висококваліфікованою, творчою) працею, розвитком та поширенням культури у суспільстві» [3, с. 337-338].

Тут звертає на себе слово «конгломерат», яке відображає складну й неоднорідну структуру цього прошарку. Його неоднорідність означає, по-перше, різні сфери суспільного буття, в яких відбувається діяльність інтелігентів. По-друге, для цього прошарку характерною рисою і свідченням його неоднорідності слід вважати різні рівні освіченості й вихованості його представників, різні рівні їхньої культури та відповідальності. Тому часто можна зустрічати такі категорії інтелігенції, як науково-технічна, мистецька, або художня, освітня, управлінська тощо.

Залежно від рівня освіченості й культури, характеру й інтенсивності впливу на маси та від чисельності референтної аудиторії, на яку цей вплив спрямовується, в загальній структурі інтелігенції можна визначити широкий

спектр представників – від учителя чи лікаря до людей, яких по праву прийнято вважати совістю нації. Слід додати, що неоднорідність самої інтелігенції значною мірою посилює розмаїття життєвих цілей і цінностей її представників та їхніх індивідуальних особистісних рис і якостей, в першу чергу їхніх психологічних характеристик.

характеристик цьому необхідно підкреслити, що і неоднорідність загальної структури інтелігенції як важливого суспільного утворення, і широке розмаїття особистісних характеристик індивідів, які входять до складу цього утворення, не можуть завадити визнанню того факту, що буквально кожному інтелігентові притаманна певна сукупність спільних рис і якостей. Ця сукупність впливає безпосередньо з суспільних вимог до інтелігенції, виступає відображенням її місії та призначення і слугує визначальною ознакою приналежності людини до цієї специфічної спільноти.

Упорядкована множина вказаних рис і якостей утворює своєрідну модель інтелігента і у цій якості виступає орієнтиром системи освіти для вибору цілей, змісту й характеру ефективної організації освітнього процесу, спрямованого на цільову підготовку справжньої інтелігенції. Безумовно, та сфера чи галузь суспільного виробництва у самому широкому його розумінні, в якій відбувається професійна діяльність інтелігента, накладає свій відбиток на конкретні прояви його інтелігентності. Уявляється, що процес формування цих проявів значною мірою відбувається в системі освіти. Адже саме в ній майбутній інтелігент отримує професійну і соціальну компетентність, саме там здійснюється його відповідний особистісний розвиток і набуття рис і якостей, необхідних йому як справжньому інтелігентові.

Важливо підкреслити, що, як пише В.Г. Кремень, «інтелігенції властива здатність до самовідтворення. Вона сама визначає шляхи свого розвитку, сама забезпечує свою неперервність, сама себе набирає з народу, тобто підбирає нові кадри, і готує їх до самостійної теперішньої і майбутньої роботи». Автор акцентує увагу на тому, що «все це має *елітарний характер*,

але інакше інтелігенція не може виконати своє призначення – все глибше і глибше, все повніше і повніше пізнавати світ. Метою пізнання є удосконалення суспільного життя» [1, с. 8]. Отже, основним призначенням інтелігенції виступає соціальний прогрес.

Серед професійних різновидів розглядуваного суспільного прошарку надзвичайно важливе місце посідає науково-технічна інтелігенція. Адже саме завдяки притаманним їй творчому характеру фахової діяльності, інноваційній спрямованості мислення і прагненню використання результатів діяльності в практиці життєдіяльності соціуму і відбувається постійне вдосконалення матеріально-технічних і технологічних основ суспільного буття. Науково-технічна інтелігенція забезпечує трансформацію результатів досліджень в технічні вироби й технології та здійснює їх постійне вдосконалення.

Завдяки цьому вдається поступово полегшувати умови праці людей, позбавляти їх важких та монотонних її видів. Творчий характер діяльності науково-технічної інтелігенції забезпечив істотне підвищення продуктивності суспільного виробництва, а отже й реальні можливості підвищення добробуту широких верств населення. Водночас відбувається подолання складних не тільки фізичних, а й інтелектуальних різновидів людської праці. Ці процеси істотно впливають на розвиток культури і освіти, що, у свою чергу, підвищує творчий потенціал науковців та інженерів, відкриває нові можливості його успішної реалізації.

Цілком справедливо О. К. Чаплигін зі своїми співавторами пишуть, що в контексті суспільного розвитку сьогодні потрібна нова парадигма інженерної освіти, для розробки і особливо для успішної реалізації якої необхідно виходити з фундаментальних положень філософії освіти, з тих провідних тенденцій, що визначають шляхи і напрямки науково-технічного і соціального прогресу» [4, с. 154].

Не випадково ще в 2005 році Генеральна конференція ЮНЕСКО запропонувала щорічно у третій четвер листопаду відзначати Всесвітній день філософії для долучення світової спільноти до багатства філософської думки.

З позицій нашої статті важливо підкреслити, що мета цього Дня полягає в ознайомленні широких верств населення з філософською спадщиною, у привнесенні в повсякденну свідомість і мислення нових ідей, у стимулюванні плідних дискусій інтелектуалів стосовно соціального прогресу, розвитку громадянського суспільства й ефективного розв'язання тих складних проблем, викликів і загроз, які постають сьогодні перед людством

Це уявляється тим більш необхідним, оскільки складність проблем і тих шляхів та способів, що використовуються для їх подолання, породжують певні недоліки, притаманні науково-технічній інтелігенції. Перш за все слід назвати переважання у багатьох її представників чітко вираженого технократичного характеру мислення, відвертого нехтування соціально-гуманітарним знанням, втрату гуманістичної спрямованості їхніх життєвих цілей і цінностей. В той же час з їхнього міжособистісного спілкування зникає людяність і сердечність, теплота і доброзичливість поступаються місцем прагматизму і ринковому характеру взаємовідносин.

Розглянуті особливості, притаманні окремим представникам науково-технічної інтелігенції, негативно впливають на процеси життєдіяльності соціуму, гальмують соціальний прогрес. Тому, за великим рахунком, їх можна вважати інтелігентами лише з досить великою натяжкою. Водночас освіта як визначальний актор особистісного розвитку студента має переглянути сенс своїх завдань з тим, щоб істотно посилити роль їхньої соціально-гуманітарної підготовки, загальної і професійної культури. Необхідно забезпечити справді гуманістичний характер системи їхніх життєвих цілей і цінностей, моральних принципів і переконань. Вкрай важливо прищепити їм почуття особистої відповідальності за стан спільноти, в якій відбувається їхнє життя й діяльність, та суспільства у цілому.

А для цього необхідно сформувати у них активну громадянську позицію і розуміння сенсу й сутності процесів, що визначають характер суспільного розвитку. Безумовно, розглянуті завдання освіти є достатньо складними, але зовсім не безнадійними. Освітня практика переконливо

свідчить, що як тільки студент усвідомлює можливість своєї приналежності до інтелігенції й розуміє масштаб і важливість завдань, що постають перед ним у зв'язку з цим, він сам прагне розвивати у себе риси і якості, необхідні інтелігентові. Цьому прагненню та його реалізації значною мірою сприяє інтелігентність педагогів, в першу чергу тих, кого він вважає своїми кумирами. Незаперечний авторитет, професіоналізм та інтелігентність виступають джерелом його впливу.

Ще одним важливим джерелом впливу на розвиток інтелігентності студента постає прищеплення йому почуття відповідальності. Як ми писали, «педагогіка вищої школи вже має у своєму розпорядженні певний арсенал способів формування почуття відповідальності майбутніх фахівців як однієї з найважливіших їх суспільно і професійно значущих особистісних рис і якостей». Водночас при цьому підкреслювалося, що «разом з тим, однак, відповідне завдання ще не постало перед нею зі всією його важливістю й невідкладністю» [2, с. 196].

А саме розвинена відповідальність постає дійовим і одним з ефективних чинників належної громадянської активності представника науково-технічної інтелігенції. Завдяки ж цій відповідальності він прагне брати активну участь не просто в суспільному житті, а в розвитку громадянського суспільства, він рішуче відстоює принципи справедливості, правової держави і верховенства закону, виступає за подолання корупції й бідності.

Висновки. Науково-технічний прогрес може сприяти зростанню рівня добробуту населення тільки у разі його спрямованості на єдність з соціальним прогресом. Тому представникам справжньої науково-технічної інтелігенції мають бути притаманна суспільна і громадянська активність, розуміння законів суспільного розвитку, почуття справедливості й відповідальності. Ці якості розвиває у них професійна діяльність у відповідній сфері.

Список літератури

1. Кремень В. Г. Освітня діяльність і інтелект: проблеми формування національної інтелігенції. Теорія і практика управління соціальними системами. 2008. № 2. С. 3-11.
2. Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К. Відповідальність в системі професійної компетентності фахівця. – Харків: НТУ «ХП», 2012. 220 с.
3. Філософський словник соціальних термінів. – Харків: Корвін, 2002. 672 с.
4. Чаплигін О. К., Пономарьов О. С., Каслін М. Д. Основи філософії інженерної освіти : навчальний посібник. – Харків: ХНАДУ, 2017. - 184 с.

Н.В. Попова, М.А. Артеменко
(ХНУ імені В.Н. Каразіна), м. Харків

«ГЕРМЕНЕВТИКА ЖИТТЯ» ЯК «ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ» ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ.

Розуміння та пояснення – це дві сторони однієї медалі. Пояснити деякі явища – означає пов'язати їх з вже наявними відомими об'єктами. Зрозумілим називають те, що відповідає внутрішнім уявленням про навколишній світ, те, що створює відповідність кожному слову, яким позначаємо образ, що знаходиться серед об'єктів внутрішнього уявлення, та ще й не окремо, а в зв'язку з іншими словами цього речення. Тому ми вважаємо доцільним придивитися до іншомовних термінів, які можуть прояснити и зробити зрозумілою ситуацію в сучасній освіті.

Kunstlehre (нім. *вчення про мистецтво*) – поняття, за допомогою якого в герменевтиці Г.Г. Гадамера було створено освітня/утворювальна характеристику розуміння. Це поняття як німецький еквівалент давньогрецького *Techné*, зближує герменевтику з граматиною, риторикою та діалектикою, і одночасно містить у собі сенс філософської практики